

ALFÖLD

RÁKOSI JENŐ LEVELE JUHÁSZ GYULÁHOZ

Az alábbiakban közreadjuk Rákosi Jenőnek Juhász Gyulához írt egyik levelét, amely a nagy polemikus publicista irodalomfölfogására is érdekes világot vet.

Budapesten, 911. április 18. (Vignetta: *A magyarságért.*)

Budapesti Hirlap szerkesztősége.

Kedves Uram,

dátum nélkül írt levelét már előbb, verseskönyvét megkaptam ma. Annak, hogy engemet alkalmilag fölkeressen, semmi sem állja az útját. Ellenben abban, mintha én foglalkoztam volna ennek előtte már a dolgával s támogatást vagy közbenjárást ígértem volna, valami félreértésnek kell lenni, ha csak az emlékezetem végkép cserben nem hagyott, mert én valóban semmi ilyfélére nem emlékezem. Legjobb tudomásom* életemben most vagyok – levele folytán – abban a helyzetben először, hogy ügyeivel foglalkozzam. De ha azt gondolja, hogy én valami közbejárásra vállalkozzam a ministeriumban, akkor lehetetlenre gondol. Ha más viszonyok volnának is és nekem volna valamelyes jogcímem arra, hogy ott szavamnak súlyt követelhessek, akkor is képtelenség volna valakiért közbejárnom, akit ott és az érdekelt körökben jobban ismernek, mint én; vagyis akit ott ismernek, míg én nem ismerem.

Ezek után levele egyéb tartalmáról, hogy a holnaposok közé tartozott, hogy én írtam róluk, s hogy plane ítéletem alapja s irányítója politika lett volna: mind ezekről felesleges beszélni. De annyit mondhatok, nekem mindenki szimpatikus, aki a maga dolgát hittel műveli, ha van tehetsége is és izlése is. Holnapos, nem holnapos, az semmi. Holnapután a holnaposok is tegnaposok lesznek, mi pedig hányan éadjuk meg a holnapután. Tisztelettel híve és szolgája

Rákosi Jenő

SZÉLMALOMHARC

A Széphalom 1929. évi számában Lambrecht Kálmán nyílt levelet intézett Móra Ferenchez a pusztuló magyar szélmalmok megmentése érdekében. Amint nálunk történni szokott, senki és semmi nem reagált erre a fölszólításra. A nagy magyar Közöny szélmalmának álló vitorláiát átomlovagok támadása nem mozgatja meg ...

Tápéra nehezen jutnak el a külhoni tudósítások, de mégis eljutott a *Matin* szept. elseji száma, amelyben Louis Forest cikke kesereg a belga és francia szélmalmok pusztulásáról. Forest fölszólalásának alkalmát a *Nation belge* egyik közleménye adta meg: Adolphe Hardy tanulmánya, amely a belga közvélemény elé tárja ezt a műkincs-pusztulás-számba menő veszedelmet. A két cikkben van egy örvendetes motívum: az, hogy a belgiumi műemlékek királyi bizottsága máris kezébe vette az ügyet, jegyzéket készít a még létező szélmalmokról és összegyűjti a rájuk vonatkozó történeti adatokat. Bizonyára lehetséges lesz ilyenmódon megmenteni néhány poétikus emléket a teljes elpusztulástól. Franciaországban – a műgyűjtők hazájában és ahol már régóta fölismerték a kulturális értékek nemzetgazdasági jelentőségét – magánosok kezdeményezésére sikerült eddig is egypár szélmalmot konzerválni. De az állami beavatkozás ott is részülőben van.

Nálunk, különösen az Alföldön, ahol tizenhetedik századi királyok nem építettek kastélyokat, ahol főúri park nem maradt a tizennyolcadik század természetrajongó korából, ahol virágzó városok nem emelhetek renaissance-palotákat a civitas szimbolumául, ahol a középkorban jámbor püspökök a gótika csodáinak fölépítése helyett törökkel-tatárral harcoltak: tízszeresen történelmi és művészi érték egy-egy szélmalom. Ezennel fölhívást intézek szerény szavammal a Műemlékek Országos Bizottságához, az Akadémia művészettörténeti bizottságához, amely nincs, Szeged barátaihoz, akik nagy számmal vannak, de akik még nem tömörültek egyesületté, Szeged szabad királyi város nagykulturájú polgármesteréhez, aki igazgat egy akkora birodalmat, amekkora volt a nagy építkezések idején egy-egy kis olasz város és mindenkihez, aki hivatalosan vagy az ország

* Kimaradt egy szó: *szerint*.

iránti szeretetből tehet valamit ebben az ügyben: tegyék bölcs megfontolásuk tárgyává (így szokták mondani) a pusztuló szélmalomok megmentésének sürgős kérdését.

(Tápé)

Édes Gergely

NÉPÜNK ÉS NYELVÜNK

A Szegedi Alföldkutató Bizottság néprajzi, társadalomrajzi és nyelvészeti szakosztályainak közérdekű folyóirata: címlapján emblémaként a *szélmalom* képét viseli. A szélmalom valóban szimbolikus jelvénye az Alföld szellemének és sorsának. Ott áll és várja, mint isteni csodát, azt, ami lehetővé teszi, hogy életet kezdjen, elevenné váljon, várja a szelet. Jó vagy rossz szél járt hazánk felett, – ha már benne vagyunk a képes beszédben – az Alföld malmát nem lendítette meg. Óserdők és vadvizek és puszták világa volt, Európa és Ázsia csatateré, legjobb esetben zsiros gyarmata. Hogy ez a malom meglendüljön, olyan szélnek kellett jönni, mely mindent elsodort e malom mellől. Ma már ahol állanak is az Alföldön szélmalomok, motor hajtja őket, és sokféle forrásból, nagy lendülettel megindult az Alföld fölfedezése – mert valósággal erre volt szükség – és ennek nyomán intenzívebb civilizálása.

Ezeket a kezdeményezéseket, elszórt törekvéseket akarja egyesíteni közös szervezetbe a szegedi egyetem mellett alakult *Alföldkutató Bizottság*, amely több szakosztályra oszlik. Ezek közül a nép- és társadalomrajzi s a nyelvészeti szakosztály adja ki a *Népünk és Nyelvünk* című folyóiratot, melyet Bibó István szerkeszt, Horger Antal és Cs. Sebestyén Károly közreműködésével.

A folyóirat programját a szerkesztő beköszöntője adja *Földadataink* cím alatt:

Azt óhajtjuk, hogy a magyarság úrnak maradjon s újra jobb létbe kerüljön ezen a megmaradt földön s önmagát újra megerősítse, annyira, hogy vissza tudja szerezni mindazt, amit jogos tulajdonának tart, a magyar nemzeti test elszakított részeit. Ehez azonban nem elég célul kitűzni a kezünkön maradt egyetlen nagy, a földhöz közvetlenül kapcsolódó realitásnak, a földművelő Alföldnek gazdasági és megfelelő kulturális felvirágoztatását ... Az emberi lélek munkálkodik itt az Alföldön is s nekünk első teendők, megismerni, milyen ez az alföldi nép, milyen a lelke: jelleme, viselkedése, gondolja, vidámsága, életmódja (háza, házatája, gazdasági és kényelmi eszközei), családi és társadalmi érzelmei, szokásai, szóval egész kulturája. Tudnunk kell továbbá, hogy ez az alföldi magyarság gondolatát, cselekvéseit, érzelmeit miként fejezi ki, vagyis milyen nyelven s e nyelv milyen tájszólásaiban beszél... Mialatt a széleken élő nemzetiségeinkről néha vaskos könyvek jelentek meg (l. a *Nemzetiségi Ismertető Könyvtár*), azt, hogy milyen az alföldi magyar, csak ujság-tárcákból, megszépített betyártörténetekből, a paraszti és az úri osztály egyoldalú, túlzottan jó- vagy rosszakarátú leírásaiból, népszínművekből s elvétve egy-egy élesszemű szépíró, habár sokszor igen találó jellemzéséből legfeljebb csak *sejtjük*, de tudni egyáltalában nem *tudjuk* ... Ha azt akarjuk, hogy alföldi népünkről s ezen át az egész magyarságról minden egyéb (politikai, esztétizáló vagy egyoldalúan tudományos) tendencia nélkül végre-valahára alaposabban és kimerítőbben *tudjunk* is valamit, akkor az Alföldnek – ahol a magyarság ma is a legnagyobb tömegben s aránylag legszegényesebb kulturális viszonyok között él – népét a lehető legpontosabban, minden lelki és kifejezésbeli mozzanatra ügyelve kell megfigyelni. Folyóiratunknak az Alföld népének, egész lelkiségének pontos és részletező leírása, az erre vonatkozó adatok gyűjtése és közlése lesz legközvetlenebb feladata.

Ebből a tömören megfogalmazott programból valóban egyetlen feladat sem hagyható el, mert valamennyi a központi célnak – a z a l f ö l d i m a g y a r l é l e k megismerésének – egy-egy mellőzhetetlen mozzanata. Ennek megfelelően a folyóirat tartalma az eddig megjelent két szám alapján megállapíthatólag rendkívül változatos.

*

Az első számban Szendrey Ákos nagy bőségben összehordott anyag alapján rajzolja a *közigazgatás népi szerveinek* történeti kialakulását, elenyészését vagy mai állapotát. Mint a kérdés első összefoglaló tárgyalása, alapvető jelentőségű. Cséfkó Gyula a *tulipán* szó és motívum történetéhez szolgálat érdekes nyelvészeti és művelődéstörténeti adatokat és szempontokat. Ugyanő egy másik cikkében a *markot ver* kifejezés jelentését magyarázza. Bátky Zsigmond Kecskemét nevének, valamint Ködszállás, Domahida, Tomaj községneveknek eredetét fejtegeti. Sebestyén Károly a magyar parasztház ablakának történeti kialakulását és az *ablak* szó eredetét foglalja össze. Szendrey Zsigmond igen érdekes cikkében egy csomó népszokást köt csokorba, mint pl. a *legényavatás*, a *leánycéger*, a fogadalmi napok, a vasárnap délutáni mulatságok stb. A *Népnyelv és néphagyomány* című rovatból ki kell emelnünk Horger Antal cikkét, melyből arról értesülünk, hogy az Alföldkutató Bizottság nyelvészeti szakosztálya tervbe vette egy *Alföldi Magyar Tájszótár* megalkotását, – régi hiányt akarván ezzel megszüntetni – s felhívja a folyóirat minden olvasóját, hogy legyen segítségére az anyag összegyűjtésében. Horger cikke ennek a gyűjtésnek az elveit adja konkrét utasítások formájában. E rovatban

közül még H. Kovács Mihály aratási műszavakat Makóról és környékéről, Bálint Sándor népdalokat Szegedről és környékéről, Bodó Mihály pedig tápéi népmeséket. A Népi foglalkozások, népszokások, népjellem c., rovatban Viski Károly a *hivatlan vendégek* szokásos megvendégléséről ír; Banner János a haltaposáshoz és a kézzel való halfogáshoz szolgáltat adatokat; Ürmössyné Nagy Júlia részleteket fordít Kohl Johann Georg német ethnográfus rendkívül érdekes munkájából, mely *Reise in Ungarn* címen 1842-ben jelent meg. A Népművelés c. rovatban Bibó István Békés vármegye törvényhatósági iskolánkívüli népművelési bizottságának Évkönyve alapján von igen tanulságos következtetéseket arra nézve, hogy Békés vármegye községeinek kulturális állapota milyen volt régen, hogyan fejlődött s végül milyen irányt vett a megszervezett iskolai és iskolánkívüli népművelés következtében. A könyvismertetések során a Nemzeti Múzeum megbízásából kiadott *Magyar Népművészet*-tel foglalkozik R. V. és Georg A. Birmingham, *A Wayfarer in Hungary* c. művével Szőke Mihály.

*

A második számban találjuk Móra Ferenc karcolatát az *ismeretlen magyar parasztról*, melyben a népszerű író a magyar paraszt karakterológiájának több kérdését veti fel. Szigeti Györfly István a matyó *summásról*, Mezőkövesd elszegődő arató munkásáról ad részletes és eleven képet. Szabó Kálmán a Kecskeméten tavaly májusban kiadott XIV. sz.-beli konyha-tárgyi leletet ismerteti. Bibó István elvi jellegű tanulmánya – *Földrajzi, irodalmi és erkölcsi szempontok a magyar lélek mai megítélésében* – találó kritikáját adja azoknak a – bármily nemes nacionalista érzésekből fakadnak is – tudománytalan, ötletszerű tendenciózus álláspontoknak, melyeken eddig a magyarság karakterológiája felépült. A Kisebb közlemények során Horger Antal magyarzza a *vajz* (= váz) tájszó keletkezését és von le érdekes új tanulságokat e jelenségből és analógiáiból. Györfly István (Szeged) és Bátky Zsigmond *Bugac* nevének eredetéről vitatkoznak. Csefkó Gyula a cinterem szó helyes jelentését magyarzza és helytelen használatának példáit írja le. Viski Károly a *csapó föld*, *csapómester* kifejezéseket magyarzza. Bogner József a *kellemetlen* szó „nem kellő, szükségtelen” jelentésére sorol fel példákat. Banner János apátfalvai népdalokat, Szendrey Zsigmond szolnokmegyei mondákat közöl. Itt találjuk első részletét egy rendszeres tanulmánynak, melyben Kömves Géza a csantavéri nyelvjárásról értekezik. Banner János érdekes adatokat ír le a szegedi vízi életről. Ecsedi István a kilences szám szerepét mutatja be a debreceni ember babonásában.

Különösen ki kell emelnünk azt a tényt, hogy a folyóirat e számban rovatot nyit a *társadalomrajz* számára. Eleddig ez a legelhanyagoltabb, pedig alighanem legfontosabb területe az alföldkutatásnak. Azt hisszük, hogy a Nyelvünk és Népünk legfontosabb feladata az *alföldi társadalomrajz* megteremtése, melyet ha betölt, szereplése egyenesen korszakalkotó lehet. A második számban itt egy igen érdekes értekezés első közleményét találjuk, melyet Bibó István ír s mely *Szentes szociográfiai leírását* kívánja adni a város tavaly megjelent monográfiája és egyéb munkák adatainak kritikus felhasználása alapján. Ez az első közlemény a város társadalmának történetét vázolja 1848-ig s a töredékes anyagot a szellemtörténeti szempont belevitelével meggyőző szintézissé fogja össze. Bálint Sándor Heinrich Möller *Ungarische Volkslieder*, Varga Sándor pedig Max Wundt *Deutsche Weltanschauung* c. művét ismerteti. Végül van a folyóiratnak egy állandó rovata: Kérdések – feleletek. Ebben a szerkesztőség a kutató munka, az adatgyűjtés határozottabb irányítása érdekében kérdéseket tesz fel s a beérkező válaszokat közli.

(Szentes)

Joó Tibor